جىگدىلەر پىچىرلايدۇ

زوردۇن سابىر

سىزنىڭ مىنگەن ئېتىڭىزنىڭ،
بويىنى ئالا قاشقا.
بىز ئىككىمىز بىرگە بولساق،
ھېچنېمە لازىم ئەمەس،
بىر قاپاق سۇدىن باشقا.
(مەكىت خەلق قوشىقى)

1

بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئۇنىڭ ۋۇجۇدى خۇددى توك ئۇرىۋەتكەندەك سىلكىندى، كۆڭلى خۇددى چىۋىن يۇتۇۋالغاندەك ئەسكى بولدى. ئۇنىڭ دائىم كۇلكە يېغىپ تۇرىدىغان، تاڭ سەھەردە ياقا يىرتقان قىزىل گۇل غۇنچىسىدەك ئوماق لەۋلىرى كۆكەردى. ياشلىق غۇرۇرى، بەخت لەززىتى بىلەن ئويناپ يىگىتلەر يۈرىكىگە ئوت چېچىپ، نەيزىدەك قادىلىدىغان يوغان، قاپقارا، خۇمار كۆزلىرىدىن يېپى ئۈزۈلگەن ئۈنچىلەردەك مەرۋايىت تامچىلار تۆكۈلدى. ئۇ زىلۋا بويىغا ياراشقان توم، ئىككى ئۆرۈم چېچىنى چۇگۇپ ئۆرۈپ تۇرۇپ ئەسەبىيلىك بىلەن: «دادامنى ھەقىقەتچىلەرنىڭ ھەقىقەتچىسى دەپ بىلەتتىم، ئانامنىڭ مېھرىنى قۇياشقا ئوخشىتاتتىم. خاتالاشقان ئىكەنمەن. مېنىڭ مەيلىمنى بىلمەيلا، بىر ئېغىز پىكىر ئالمايلا مېنى خۇددى قوشتەك ساتماقچى، كونا كىيىمدەك بېرىۋەتمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئالىي مەكتەپكە بارالمىغىنىمنىڭ جازاسىمۇ بۇ ياكى

ئەتىۋارلىق قىز بولغىنىمنىڭ مۇكاپاتىمۇ؟»

ئۇ كەچكى تاماقنىمۇ يېمەستىن ئۆز خانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئىچىدىن ئىلىۋالدى- دە، ئۆزىنى ئازابلىغان بۇ خەۋەر ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن يول ئىزلىدى: «ئۆلۈش كېرەكمۇ؟ ئەلۋەتتە بۇ ئاخىرقى چارە. كۆڭلۈم تارتمىغان بىرىنىڭ ئايالى بولۇشتىن ئۆلۈش ئەۋزەل. لېكىن مەن نۇرغۇن گۈزەل نەرسىلەرنى ئويلىغان ئىدىمغۇ؟ ئۇلارمۇ مەن بىلەن بىللە ئۆلەمدۇ؟»

قىز ئۆرە ئەينەككە قارىدى: ئۇ ئاۋۋال دادىسى ئۈرۈمچىگە يىغىنغا بارغاندا ئېلىپ كەلگەن ئاق ياقۇت مارجاننى كۆردى. مارجان ئۇنى ياشاشقا، باشقىلار ئالدىدا ئۆز ئۈستۈنلۈكى بىلەن ماختىنىشقا ئۈندەيتتى. ئۇ ئانىسى ئەتىۋارلاپ تىكتۈرۈپ بەرگەن ئىسىل كۆينىگىدىن ئالتۇن بۇلاپكىسىغا قارىدى، بۇ يالتىراق زىننەت بويۇمى ئۇنىڭغا غەمكىن كۆرۈندى، ئۆزىنىڭ رامكىغا ئېلىنغان رەڭلىك سۈرىتىگە قارىدى.

سۈرەتتىكى قىز كۈلۈپ تۇراتتى، قىزنىڭ ئاپئاق چىشلىرى ئاۋۇ بوينىدىكى مارجاندەك گۈزەل. ئۆلسە ئۇنىڭ گۈزەل جىسمى بىر سىقىم توپىغا ئايلىنىدۇ....

«ياشاش كېرەكمۇ؟ دادىسىغا قارشى ئىسيان كۆتەرسىچۇ؟ مەسىلەن، باش ئېلىپ قېچىپ كەتسىچۇ؟ ياكى ناھىيىلىك پارتكوم سېكرېتارىغا بېرىپ دادىسىنى چاقسىچۇ؟ ئۇ چاغدا دادىسى ئەبىيلىنىدۇ. دادىسىنىڭ يۈزىگە ئۆز قىزى قارا سۈۋىغان، ئۇنىڭ مەنسىپىنى كۆزلەپ يۈرگەنلەرگە ياردەم قىلغان بولىدۇ... ئاتا- ئانىسىنىڭ مەسلىھىتىگە قۇلاق سالسىچۇ؟ تەۋەككۇل قىلىپ كۆڭلى چۈشمىگەن بولسىمۇ، ئاشۇ يىگىتكە ماقۇل بولسىچۇ؟ ئەلچىنىڭ سۆزى ئۇنىڭ قۇلىقىدا: يىگىت بۇلارنىڭ تۇغقىنى، 24 ياش، چىرايلىق، ئېغىر- بېسىق، ئوقۇغان. ھەممە قىزلارنىڭ كۆزى ئۇنىڭدا. ئەڭ مۇھىمى ئۇ داڭۋي پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارىنىڭ يالغۇز ئوغلى. سېكرېتار شۇنچىلىك بايكى، ئوغلىغا ئاتاپ ئىككى قەۋەتلىك ئۆي، باغ ياساتقان. گىلەملىرى زاكاز، تېلېۋىزورى رەڭلىك، ئۆي جاھازلىرى دۇپ

ياغىچىدىن، ئۆي ئەتىر پۇرايدۇ. ھويلىسى قىزىلگۈل... قايسى گۈزەل قىز بىرسىگە ئايال بولمىغان. ئاشۇ يىگىتنىڭ ئايالى، ئاشۇ ئۆينىڭ خوجايىنى بولالىسىلا ھەرقانداق قىز ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلايدۇ...»

قىز ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئۇنىڭ يادىغا ساغۇچ كۆينەك، ھاۋا رەڭ شىم كىيگەن، زىلۋا، چىرايلىق كەلگەن باشقا بىر يىگىت كەلدى ـ دە، قىز يۈزىنى تۇتۇپ يىغلىۋەتتى:

ـ پەرھات!ـ دېدى قىز دەرىزىدىكى گۈللەرگە يۈزىنى يېقىپ،ـ نېمەڭگە قىزىققاندىمەن؟ چىرايىڭ ئۇنىڭغا يەتمەيدۇ. بىلىمدە تېخى يوق، بايلىق سېنىڭ ئۈچۈن قول يەتمەيدىغان يۇلتۇز، قىلىدىغان ئىشىڭچۇ؟ تۆمۈرچىنىڭ شاگىرتى، كۈيگە مىلەنگىنىڭ مىلەنگەن، ئاناڭ تۇل خوتۇن، ئۆيۈڭگە كىرسە ئادەمنىڭ بېشى ئايلىنىدۇ. قىزلار قىزىققۇدەك ھېچنېمە تېپىلمايدىغان بىر سايغاق بالا تۇرۇپ نېمىشقا مېنى ئۇسسۇلغا تارتتىڭ؟ ئۇسسۇل ئويناۋېتىپ نېمىشقا سېنىڭ كۆزلىرىڭگە قارىدىم؟ سېنىڭ راۋابىڭ بىلەن ناخشاڭ نېمىشقا مېنىڭلا ئۇيقۇمنى قاچۇرىدۇ. شۇ كۈنى نېمىشقا ئەتەي ئىشتىن كەچ قايتتىم. ھېلىقى جىگدىلىككە كەلگەندە قولۇمنى تۇتساڭ نېمىشقا قارشىلىق قىلمىدىم...

قىز قىزارغان يۈزىنى ئالقانلىرى بىلەن سىلىدى. ئۇ خۇددى يىگىت لېۋى تۇنجى قېتىم تەككەن جايلاردىكى سۆيگۈ ئىزناسىنى ئۆچۈرىۋەتمەكچى بولغاندەك ياغلىقى بىلەن سۈرتتى. ...

قىز ئۇخلىيالمىدى، تولغاندى، ئويلاندى، يىغلىدى...يېرىم كېچىدە روباشكىسى بىلەن ئولتۇرۇپ خەت يازدى:

«ئۆگۈنلۈككە تويۇم بولىدۇ. بۈگۈن بىزنىڭ نىكاھ قەغىزىمىزنى ئېلىپ كەپتۇ. سىز بىلىسىز مېنىڭ دادام ھەممە ئىشنى باشقىلارغا قىلدۇرىدۇ. نىكاھ قەغىزىمىزنىمۇ باشقىلار ئەكىلىپ بېرىپتۇ. كۆڭلۈم تارتمىغان بىرسىنىڭ قانۇنلۇق ئايالى بوپتىمەن.

لېكىن مەن ئېرىمنى كۆرۈشتىن بۇرۇن ئۆلمەكچىمەن، نېمىشقا؟ سەۋەبى، مەن خورلاندىم. خورلۇقتىن ئۆلۈم ياخشى. ئۆلۈم ئاخىرقى خورلۇقتىن قۇتۇلۇش يولى. ئۆلمەسلىك ياخشى ئىدى. مەن ئۆلۈشنى خالىمايتتىم. ياشاشنى. ئىشلەشنى، بەختلىك بولۇشنى ئەجەپمۇ ئارزۇ قىلاتتىم. لېكىن بىز قىزلار ئىرادىسىزكەنمىز، بەختسىزلىكتىن قۇتۇلۇشنىڭ يولىنى بىلمەيدىكەنمىز. ماڭا يول كۆرسىتىدىغان، قولۇمنى يېتىلەپ ماڭىدىغان ئادەم تولىمۇ لازىم بولىۋاتىدۇ. ناۋادا سىز ئىنسان بولسىڭىز ھېلىقى جىگدىلىكتە قىلغان گېپىڭىزنى ئۇنتۇماڭ: سىز مەن ئۈچۈن ھېچنەرسىڭىزنى ئايىمايدىغان بولغان. مېنى ھەقىقىي ياخشى كۆرسىڭىز، جېنىڭىزنى قولىڭىزغا ئېلىڭ، ھېلىقى جىگدىلىككە كېلىڭ. قارار قىلالمىسىڭىز كەلمەڭ. مەن سىزنى كۈندىكى جايدا يەنە شۇ چاغدا يېرىم سائەت كۈتىمەن!...

قىز دادىسىغا يەنە بىر پارچە خەت يازدى:

«... ھۆرمەتلىك دادا، مېنىڭ رازىلىقىم سىزنى قانچىلىك خۇشال قىلىشنى بىلمەن. سىز مېنىڭ رازىلىقىم بىلەن كۆپچىلىك ئىچىدە شۆھرەت، نام، ھەتتا ئورۇنغا ئىگە بولالايسىز. سەۋەبى، كۆپچىلىك سىزنى شۇنچە چوڭ كادىر تۇرۇپ قىزىنى دېھقانغا ياتلىق قىلدى دەپ ماختىشىدۇ. ئەمگەكچىلەرگە راستتىن مۇھەببىتى بار ئىكەن دېيىشىدۇ. دېھقانلارنى قوللاش تازا بازىرى بار بولغىنى ئۈچۈن، سىزنى بەلكىم بۇ قېتىم ھاكىملىقىقا سايلىشار...مەن سىزگە شۇنچىلىك ياردەم قىلالىغىنىم ئۈچۈن خۇشال. بالا ئۆز خۇشاللىقىنى ئۆز ئاتا- ئانىسى ئۈچۈن قۇربان قىلالىشى، بولۇپمۇ ئاتا- ئانىسىنىڭ مەرتىۋىسى ئۈچۈن ئۆز بەختىنى تەقدىم قىلالىسا، بالا بالىلىقىقا يارىغان بولار ھە؟ كېلەر يىلى ئالىي مەكتەپكە بارالايتتىم. كەلگۈسىدە بىلىملىك ئادەم بولالايتتىم... لېكىن ئۇ چاغدا سىزنى ھازىرقىدەك رازى قىلالىشىم ناتايىن ئىدى. بازار تاپقان سودىگەرلەردەك خۇشال بولۇڭ، سالامەتلىك، شۆھرەت، مەنسەپ، ئورۇن سىزگە يار بولسۇن!...»

توخۇلار چۇرۇكلىشىپ ئەتىكى تاڭدىن دېرەك بەرگەندىلا قىزنىڭ قۇرۇمىغان كىرپىكلىرى بىر- بىرىگە جۇپلەشتى. قىز ئۇيقۇغا كەتتى.

2

ئۇنىڭ بازغىنى ئۇستامنىڭ بولقىسى تەككەن قىزغۇچ تۆمۈرگە تەگمەي سەندەلگە تېگىۋەردى. ئۇستام مەيدىسى يۇڭلۇق، ساقال- بۇرۇتى كىرپە تىكىنىدەك يىرىك، قاشلىرى ئۆسكىلەڭ ئادەم، ئاچچىقىدا قىسقۇچ بىلەن قىسىپ تۇرغان تۆمۈرنى نېرىغا چۆرىدى- دە، پولتىيىپ چىققان يوغان كۆزلىرىنى چەكتەيتىپ، سەل مايماقراق ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تىللىدى:

- ۋۇي، نان قېپى!

-روزا تۇتقان ئىدىم ئۇستام!- پەرهات يالغان ئېيتىپ يەرگە قارىدى.

-روزا؟ بوتولكىنىڭ بويىنى، راۋاپنىڭ قۇلىقىنى، خېنىملارنىڭ قولىنى تۇتقانسەن، يوقال، ئاق نانچى!

پەرهاتنىڭمۇ كۆتكىنى شۇ ئىدى. ئۇ كۆندە مۇشۇ يولدىن ۋېلىسىپىت بىلەن ئۆتىدىغان قىزچاقنىڭ قايرىلىپ كۈلۈمسىرىشىنى كۆرەتتى. بۈگۈنچۇ؟ ئۇ قىزنىڭ سولغىن چىراي، ئىشىغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ قالغان ئىدى.

پەرهات ئۆيگە كەچ قايتىپ كەلدى. ئانىسى چىرايلىق، 40 قا كىرمىگەن ئىشچان ئايال ئىدى. ئۇ ئوغلىنىڭ چىرايىغا قاراپلا خۇشخۇي يۈرۈدىغان ئوغلىنىڭ يۈرىكىگە جاراھەت چۈشكىنىنى بىلگەندەك بولدى- دە، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساش ئۈچۈن:

-تامىغىڭنى يە بالام، دوپپىلارنى 34 كويغا ساتتىم، 14 كوينى يانچۇقىڭغا سېلىپ قوي، ماۋۇ ئىشىك ئالدىدىكى تېرەكلەر ئۈچ يىلدا پۇلغا ياراپ قالار... كۈنلىرىمىز بۇنداقمۇ بولىۋەرمەس!- دېدى.

ـ نېمىگە زارلىنىسەن ئانا! ـ دېدى ئوغلى تەخسىدىكى لەغمەننى كۆڭۈلسىزلا ئىلەشتۈرۈپ، ـ قىسىنىدىڭمۇ يا؟

ـ ئوغلۇم! ـ دېدى ئانا تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن ئوغلىنىڭ بۇدرە چاچلىرىنى سىلاپ، ـ ھەممىنى بىلىمەن. نېمىشقا كۆلكەڭ يوقالدى. نېمىشقا گېلىڭدىن تاماق ئۆتمەيدۇ. نېمىشقا خىيال سۈرىسەن، بۇگۈن نەلەردە يۈردۈڭ، كىمدىن نېمە ئاڭلىدىڭ، ھەممىنى بىلىمەن ئوغلۇم!

پەرھات ئانىسىغا بىرلا قارىدى ـ دە، ئۆزىنى تۇتىۋالالماي ئانىسىنىڭ كۆكسىگە بېشىنى قويۇپ يىغلىۋەتتى. لېكىن قاتتىق يىغلىغان، ئازاپلانغىنى ئانا بولدى. ئانىلارغا جانجان ئوغلىنىڭ كۆز يېشىنى كۆرۈشتىنمۇ ئارتۇق ئازاپ بولمايدۇ ـ دە!...

ئايدىڭ. سېخى ئاي مۇنۇ بۇك جىگدىلەر سايە تاشلايدىغان خالتا كوچىنىمۇ ئالا كۆلەڭگە بىلەن زىننەتلەپ تۇل خۇتۇننىڭ ئالقاندەك ھويلىسىدىكى پالاز سېلىنغان سۇپىنىڭ يېرىمىنى يورۇتقان. ئانا ئىشكىگە جەينەكچە تايىنىپ سۇنايلىتىپ يېتىپ خىيال سۈرمەكتە: ئايالالار نېمىنى بىلمەيدۇ؟ ناھىيىنىڭ داڭلىق باشلىقلىرىدىن بىرى بولغان بۇ ئادەم قىزىنىڭ تويىغا 5000 مىڭ كوي خەجلەرمىش. يۇرت ئېشى ئۈچۈن 11 قوي، 400 جىڭ گۈرۈچ، 40 جىڭ ياغ...كۈيئوغۇل ئۈچۈن دۇراپ پەلتۇ، كاستىيۇم ـ بۇرۇلكا، شىپىڭ دۇخاۋىدىن بەلۋاغ، ۋېلىسىپىت، قول سائەت بولۇپ توققۇز خىل چۆرلىمە، ئوغۇل تەرەپنىڭ تۇغقانلىرى ئۈچۈن ئالدى پەلتولۇقتىن تارتىپ دىكاغىچە جەمئىي 40 كىيىملىك، قىزى ئۈچۈن جۈپتى بىلەن دۇخاۋىدىن يوتقان، كۆرپە، ماموق ياستۇق، گىلەم، سىم كارىۋات، ئىشكاپ، رادىيو... ئالتۇن جابدۇقتىن ئالتە جۈپ تەييارلاپتىمىش... ئەلۋەتتە تۇل ئايال تۇنۇگۇنكى قۇدىلىق چېيىنىڭ مېھمىنى بولالمىغىنى بىلەن باغاق تەككەن ئايالالارنىڭ ھەيران قېلىپ ئېلىپ كەلگەن بۇ خەۋەرلىرىنى ئاڭلىيالايدۇ ـ دە.

«جېنىم بالام!ـ دېدى ئانا ئۆزـ ئۆزىگە، ئاچچىق كۆز يېشى بىلەن خورسىنىپ، ـ ساڭا بويرۇلغان قىز ئىدى، ئۆيىمىزگە كەلگەن چاغدىلا ئون قىزنىڭ ئىچىدە شۇ قىزغا كۆزۈم چۈشكەن. بىراق، باشلىقنىڭ قىزى ئىكەن ئاغزىمنى تاتلىق قىلماي دەپتىكەنمەن. بۇنچە كۆڭلۈڭ بارلىقىنى بىلگەم بولسام باشلىقنىڭ خېنىمىغا باش قويۇپ يالۋۇرۇپ بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ كىيىمىنى يۇيۇپ، نېنىنى يېقىپ بولسىمۇ، يىغىپ ـ تىجەپ سېنى بەختلىك قىلماسمىدىم. بالام، يالغۇز قوزام، داداڭنىڭ يوقلۇقى، ئاناڭنىڭ كەمبەغەللىكى بۇگۈن ئۆزىنى كۆرسەتتى. چۈچۈلىدەك پۇچۇلاندىڭ، ئوتقا چۈشكەن چاچتەك تولغاندىڭ. جېنىم بالام ئەمدى نېمە ئامالىم بار. ئۇنتۇغىن. خۇدايىم بۇيرۇسا ئۇنىڭدىن قالمايدىغان بەلەن قىزلارمۇ چىقار. كەمبەغەللەرنىڭمۇ بەلەن قىزلىرى بولىدۇغۇ...»

ئانا خىيالىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. جىمجىت كېچىدە ئۇنلۇك راۋاپ چېلىندى. سالقىن شامال جىگدە شاخلىرىنى يەلپۈپ كېلىپ راۋاپنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى بىلەن ئوتلۇق، ھەسرەتلىك مۇھەببەت قوشاقلىرىنى ئانىغا ئاڭلاتتى:

كۈندۈزى بىھۇش بولۇپ،

كېچىسى ھوقۇش بولۇپ.

سەن كىيىك، مەن قۇش بولۇپ،

سېنى ئالاي جېنىم خېنىم.

ئوغلىنىڭ ئارمان ـ ئازاپلىرى ئانا قەلبىنى پارە ـ پارە قىلدى. تولغىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ، شوتا بىلەن ئۆگزىگە چىقىپ ناخشىغا قۇلاق سالدى.

شايى بىلەن دۇردۇن ئالسام،

قالۇن بىلەن راۋاپ چالسام.

زەرباپ ـ تاۋار رومال سالسام...

تويۇڭ قىلسام جېنىم خېنىم.

ئانا چىدىمىدى. ئۇ ئۆز ھالىنى ئېيتىش ئۈچۈن سىردىشىدىغان بىرىنى تېپىش كېرەك. ئۇنىڭ يادىغا تۆمۈرچى ئۇستامنىڭ ئايالى كەلدى. تۆمۈرچى ئۇستامنىڭ ئىنىسى ناھىيىلىك ساقچىخانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى. بۇ تىرەكسىز ئايال ئۈچۈن دۇنيادا ئەڭ چوڭ ئادەم شۇ.

بۇ يۇرتتا نامدار ئادەملەرنىڭ توي- مەرىكىلىرى ئاجايىپ داغدۇغلۇق بولىدۇ. مانا بۈگۈنكى توي ئىگىسىنى كۆرۈپ باقايلى:

بۇ ئادەم ناھىيىلىك پارتكومنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، دائىمىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرىمۇ بولغان. مانا ھازىر بولسا بۇ قېتىمقى سايلامدا ھاكىم بولۇپ سايلىنىش تاماسىدا ئۇزۇن يىللاردىن بېرى گۈڭشى، ناھىيە ئىدارىلىرىدا باشلىق بولۇپ ئىشلىگىنى ئۈچۈن ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىدىغانلار، يىراق- يېقىن دوستلىرى، ئۇرۇق- تۇغقان يۇرتداشلىرى نۇرغۇن. ئىككى كۈندىن بېرى ئۇنىڭدىن كۆڭۈل سوراپ كېلىۋاتقانلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. گىلەملەر بىلەن بېزەلگەن تۆت ئېغىز مېھمانلىق ئۆيىدە داستىخان يىغىلمىدى. خىزمەت قىلغۇچىلار قانچە قېتىملاپ ئاشخانىلار بىلەن مېھمانخانىلار ئارىسىدا قاترىدى، قانچە قېتىملاپ نان ئۇشتۇلۇپ، چايلار قۇيۇلدى. ساھىبخان قانچە قېتىملاپ قول قوشتۇرۇپ كەلگۈچىلەرنى رەھمەت بىلەن ئۇزاتتى، يەنە قانچە قېتىملاپ يېقىنلارنىڭ تەزىيەتلىرى قوبۇل قىلىندى. ناھىيىدىن مەخسۇس ئاجرىتىلغان تۇرمۇش ماشىنىسى قانچە قېتىملاپ، نەلەردىن، نىمىلەرنىدۇ تۇشۇدى، ئايال ساھىبخان يەنە يېقىنلىرىغا قانچە قېتىملاپ يېڭى- يېڭى بۇيرۇتمىلارنى بەردى...بۇلارنى سانىغان ئادەم يوق.

پەقەت ناھىيىنىڭ ھاكىمى، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى بىلەن بىللە كىرگەن ناھىيە رەھبەرلىرى ئارىسىدا بولۇنغان گەپنىلا تىلغا ئېلىپ ئۆتەيلى:

ـ ئاڭلىساق ناھىيىدىمۇ، يېزىدىمۇ توي چېيى بەرگۈدەكلا، بەك ئاۋارە بولىدىغان ئوخشىماملا؟ـ ھاكىم سورىدى.

ــ كەنجى قىزىمىز،ــ دېدى ساھىبخان قوش ئېڭەك، پاكىز قىرىلغان، چىرايلىق يۈزىنى سىلاپ قۇيۇپ،ــ ئانىسى يىغقان تۈگكىنىنى خەج قىلىپ، يۇرت ـ جامائەت، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى ئاخىرقى قېتىم رازى قىلماقچى. مەن بۇنىڭغا نېمىمۇ دېيەلەيتتىم.

ــ ئاڭلىساق يېزىدا ئوغلاقمۇ بولارمىشقۇ؟

ــ شۇنداق يۇرتنىڭ تەلىپى. بەيگىمۇ بولىدىغان بولدى، يىگىرمىدەك ئات بەيگىگە قاتنىشىدۇ، كۆپنىڭ پىكرىگە قاراپ ئات بەيگىسىنىڭ، ئالدىغا رادىيو، يەتتىنچى بولغىنىغا بىر كىيىملىك رەخت مۆرۈ قويدۇق.

ــ پاھ، مانا قارىسىلا، نەچچىلىك باغاق تارقىتىلدى؟

ــ تۆت مىڭدەك بارمىكىن....

ــ چوڭ توي يېزىدا بولىدىكەن ـ دە؟

ــ شۇنداق، ــ دېدى ساھىبخان ئۆز سالاھىتىنى كۆتىرىش ئۈچۈن يەنە شۇنىمۇ قوشۇپ، ــ مېنىڭچە بولسا قىزىمىزنىڭ ۋاقتى ئەمەس ئىدى، تېخى بۇ يىل 18 گە توشتى. ئوقۇتاي، جەمئىيەت ئىشىغا ئارىلاشتۇرۇپ چوڭراق بولغاندا بىر ئىش قىلاي دېۋىدىم، ئۇرۇق ــ تۇغقانلار سۆزلىشىپ، قىز بىلەن ئوغۇل رازى بولۇشۇپ مېنى ئالدىراتقىلى تۇرغاندىن كېيىن بوپتۇ، مەنمۇ يېزىدا ئۆسكەن، كەنجى قىزىمنى يېزىغا بېرەي، دېگەن يەرگە كەلدىم. نۇرغۇن ئادەملەر يېزىنى ياراتمايدۇ. كادىرلار دېھقانغا قىز بېرىشنى خالىمايدۇ. بىز ئۈلگە بولۇپ ئۆز پەرزەنتلىرىمىزنى دېھقانغا بەرسەك، يېزا بىلەن شەھەرنىڭ پەرقىنى ئازايتىشقا ئاز بولسىمۇ تۆھپە ياراتقان بولىمىز ــ دە!

ھەممىلا ئادەم قولاقدا خۇش ياقىدىغان گەپلەرنى قىلىۋەرمەيدىكەن. ناھىيلىك

ساقچىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، ساھىبخانىنىڭ كونا رەقىبى چاقچاق بىلەن ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى:

ــ سۇ سايغا، باي بايغا دەپتىكەن، ــ دېدى ئۇ ھاكىمغا مەنىلىك قاراپ قويۇپ، ــ ناۋادا بۇندىن بەش يىل بۇرۇن ئاشۇ تۇغقانلىرى تازىم قىلىپ كەلگەن بولسا بۇنچىلىك ئالىيجاناپلىق قىلالايتىلىمىكىنتاڭ!

ــ پۇلغا قىزىقتىڭ دېمەكچىمۇ يا سىلى؟ ــ ساھىبخان ئۆگدى.

ــ گۇلى گۇلگە كەلدى دېمەكچىمەن، ھى...ھى....ھى!

ــ باللارنىڭ ئىختىيارى بىرىنچى شەرت بولدى. بۇ زامانىنىڭ باللىرى بايلىقنىمۇ يامان كۆرمەيدىغان بولىۋالدى،ــ دېدى ساھىبخانىنىڭ يېقىنلىرىدى بىرى دوستىغا بولۇشۇپ، تازا قىزىق گەپ قىلدىڭلار قوناخۇن شۇجىدەك 100 مىڭ يۈەنلىك بايلىقى بار ئادەمنىڭ ئۆيىنى قانداق قىز خالىمايتتى!

مۇئاۋىن ساقچى باشلىغىنىڭ ئاچچىقى كەلدى:

ــ گەپنىڭ راستىنى سىلى دېدىلە،ــ دېدى ئۇ كۆپچىلىككە قاراپ قويۇپ، ـ پۇلى بار بىلەن قۇدىلىششتا ئۇلگە بولغان گەپ.

ــ نىمىسى يامان بۇنىڭ؟ ــ دېدى ساھىبخان كۇلۇپ قويۇپ، ــ ھازىر باي بولۇش شەرەپ، باشلامچى بولۇپ باي بولغان دېھقان بىلەن قۇدىلاشساق بۇ بىزنىڭ يېڭىلىقنى قوللىغانلىقىمىز!

ئۇ شۇنداق دېدى ــ دە، غالىپ كەلگىنى ئۇچۇن كۆپچىلىككە بىر قارىۋىتىپ تالاغا چىقىپ كەتتى.

ــ بېيىسىلا ھېسابمۇ؟ـ دېدى مۇئاۋىن ساقچى باشلىقى تېخىمۇ تەگەپ،ــ بىلىمىز ئۇنى. 20 مو يېرى بار ئىكەن، 200 مو يېرىگە تېرىقچىلىق قىلىدىكەن. بىر كۇنمۇ ئىشلىمەيدىكەن، ئاشلىقى ھەممىدىن بۇرۇن سېتىلىپ بولىدىكەن. نىمىگە ھەيران

قالىلا، ھەممىلا شىياۋدۇيدە ئۇنىڭ يوشۇرۇن تېرىغان يېرى بار ئىكەن. دادۇيگە گۇڭشىدىن 150 ھاشار كەلسە، قۇناخۇن شۇجى 200 ھاشار سالدىكەن. قالغان 50 ھاشارچى ئۇنىڭ ئىشىنى قىلىدىكەن. ئورمانچىلىرىچۇ تېخى...

— پاش قىلغىلى كەپتىكەنلا ـ دە؟ـ دېدى ھېلىقى ساھىبخانىنىڭ ھىمايىچىسى ئۇڭۇپ،ـ بەللى قورساق بوشاتقىلى كەپتىكەنلا ـ دە؟

كۆپچىلىك تەرەپ ـ تەرەپتىن ساقچى باشلىقىنى جىملىدى، يالغۇز ھاكىم بىلەن مۇئاۋىن سېكرېتارلا يەرگە قاراپ جىم ئولتۇرۇشتى. ھىمايىچىلەرنىڭ جىملەشلىرى مۇئاۋىن ساقچى باشلىغىنى ئوڭايسىزلاندۇردى. ئۇ ئاساستا ئورنىدىن تۇردى ۋە چىقىپ كېتىپ بېرىپ:

— بۇ تويمۇ سودىمۇ؟... دەپ غۇدۇڭشىدى...

3

بۇ خىل كۆڭۈلسىزلىك ياشلار توپلاشقان سورۇندا كەم تېپىلىدۇ. يالغان بولسا «زىيالىي ياشلار ئورمان مەيدانى» دىكى قىز ـ يىگىتلەر ئولتۇرۇشىغا قاراڭ: ساز، ناخشا، ئۇسسۇل، چاقچاق كۈلكە... نەچچە كۈندىن بېرى بېشى چۈشۈپ كەتكەن پەرھاتمۇ، تويى بولىدىغان قىز ھەدىيەمۇ قاقاقلاپ كۈلۈشمەكتە. ئۇلار ئەتىدىن باشلاپ، بىر ـ بىرى بىلەن ياتلىشىپ كېتىدىغانلىقىنى ئۇنتۇغاندەك، نەچچە كۈندىن بېرىقى روھىي ئازاپلىرى خۇددى ئەتىيازنىڭ شار ـ شار يامغۇرىدەك ئۆتۈپ كېتىپ، ئەمدى كۆڭۈل ئاسمىنىدا بۇلۇت قالمىغاندەك شاد ـ خۇرام. بولۇپمۇ ھەدىيە ھەممىدىن خوشال: ئۇ ئاتا ـ ئانىسىنى ئاخىرقى قېتىم قىز ـ ئوغۇل دوستلىرى بىلەن ئۆزى ئىشلەيدىغان باغدا ئولتۇرۇش ئۆتكۈزۈشكە ئۇناتقانلىقى ئۈچۈنمۇ ۋە ياكى ئاۋۇ راۋاب چېلىپ تىنماي ناخشا ئېيتىۋاتقان بازغانچىنىڭ خۇمارلىق كۆزلىرى بىلەن ئازادە كۆز بېقىشىۋالغانلىقى ئۈچۈنمۇ، يا بولمىسا تويى بولىدىغان قىزلارنىڭ تەبىئىي ھېسسىياتى بىلەنمۇ...ئىشقىلىپ ناھايىتى خۇشال

ئىدى. ئۇ بۇك جىگدىلەر ئارىسىدىكى چىمەنلىككە سېلىنغان گىلەملەر ئۈستىدە ئېگىز پاشىنىلىق تۇپلىيى بىلەن يېنىك ھەرىكەت قىلىپ، بىردە ئۇسسۇل ئوينايتتى. بىردە دوستلىرىنى ئۇسسۇلغا تارتاتتى، بىردە بىرىگە چاقچاق قىلاتتى...

ھەدىيەنىڭ دوستلىرىمۇ خۇددى مۇنۇ دوستىنىڭ ھالىدىن خەۋەرسىزدەك، گويا ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كۆڭۈللەرنى غەش قىلىدىغان روھىي پاجىئە كۆرۈلمىگەندەك غەمسىز، خۇشال ۋە تەبىئىي ئىدى: ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا مەسلىھەتلىشىۋېلىشقاندەك قارا كۆكتىن كاستيۇم-بۇرۇلكا ۋە كاستيۇم يوپكا كىيىشىپ ئاق ياقىلىرىنى سىرتقا چىقىرىۋېلىشقان. ئۇلارنىڭ پاراڭلىرى قىزغىن، لېكىن ئاددىي، گېپىدىن كۇلكىسى تولا، يېگەن ئىچكىنىدىن ھەرىكىتى تولا. ئۇلار نە دارىتما گەپ قىلىشمايتتى، نە بىرىنىڭ كۆڭلىنى كۆتىرىش ئۈچۈن ئىككىنچىسىگە بىھۇدە خوشامەت قىلمايتتى. ئۇلار قىزىق كىنولار، كىتابلار، ئاڭلىغان - ئوقۇۋالغان يېڭىلىقلىرى ئۈستىدە ۋارقىرىشىپ، بىر- بىرىدىن گەپ تارتىۋېلىشىپ سۆزلىشەتتى. كىيىمى بىرخىل بولغىنى بىلەن ھەۋىسى ھەرخىل بولغىنى ئۈچۈن ئالدى تولۇق ئوتتۇرىنى، ئاخىرى ئارانلا باشلانغۇچنى پۈتتۈرگەن بۇ ساددا ياشلار خۇددى دۇنياغا ئەمدىلا كۆز ئاچقان بالىدەك بىر-بىرىنىڭ ئېيتقان يېڭىلىقلىرىغا ھەيران قېلىشاتتى ۋە قىزىقىشاتتى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە ياشلار ۋېلىسىپىت، موتسىكىلىتلارغا مىنگىشىپ چالا قالغان ناخشا، مۇزىكا، كۇلكىلىرى بىلەن قايتىشتى. قويۇق جىگدىلەر ئارىسىغا كەلگەندە ھەدىيە بىر دوستى بىلەن دالىدىدا توختىدى. ئۇلارنىڭ يېنىغا ئوخشاش كىيىنگەن ئىككى ياش كەلدى. ھەدىيە پەرھات بىلەن يالغۇز قالغاندىن كېيىن يەرگە قاراپ تۇرۇپ:

-يېنىۋالمايسىز — ھە؟ - دېدى .

-قولىمىزدىن قان چىقىرىشىپ قەسەم بېرىشەيلى ئەمىسە.

-ماقۇل، ئەكىلىڭ پىچىقىڭىزنى.

پەرھات غىلىپىدىن ئىتتىك قەشقەر پىچىقىنى چىقىرىپ چىمچىلاق قولىنىڭ ئۇچىنى كەستى. قىزمۇ ئىككىلەنمەيلا شۇنداق قىلدى. ئۇلار چىمچىلاقلىرىنى بىر- بىرگە تەگكۈزۈشتى، ئۇلارنىڭ قانلىرى قوشۇلدى.

- تىرىكلىكتە بىللە بولالمىساق، بىللە ئۆلۈپ بىر گۆردە ياتىمىز، توپىلىرىمىز بىر- بىرگە قوشۇلىدۇ!

ئۇلار قەسەمدىن كېيىن ئەنسىزلىك بىلەن يېنىك، قىزغىن قۇچاقلىشىپ خوشلاشتى.

پەرھات دوستى بىلەن ھاراق ئىچتى. ئاي چىققاندىلا بۇيۇك دەرەخلىك تار كوچىسى بىلەن دەلدەڭشىپ مېڭىپ ئۆيىگە كەلدى ۋە ئانىسىغا تۇيدۇرماي ئۆگزىگە چىقىپ قەپەزدىكى كەپتەرلىرى بىلەن خوشلاشتى. ئۇ پىچىرلاپ تۇرۇپ كەپتەرلىرىگە ھال ئېيتتى:

«ئاتىسىز يېتىمنىڭ كەپتەرلىرى، ئۇچۇپ كېتىڭلار، مۇندىن كېيىن بۇ ئۆيگە كەلمەڭلار. مەن ئەتە ئۆلۈپ كېتىمەن. ئاپام سىلەرنى كۆرسە ئازاپلىنىدۇ. ئاپامنى ئاياپ بولسىمۇ كەلمەڭلار، نېمىشقا ئۆلىسەن دەمسىلەر؟ ۋەدىگە ۋاپا قىلمىسام نەرىم ئادەم بولىدۇ، بەرىبىر ئۇلار بىزنى تۇتىۋالىدۇ. تۇتۇۋالسىمۇ ئۆلىمىز، قاچالمىساقمۇ ئۆلىمىز. مەن قانچىلىك ئادەممەن. ئۇ دېگەن ھۆكۈمەتنىڭ ئادىمى، باشقىلار، ساقچىلار ئۇنىڭ گېپىنى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنى ئادەم ھېسابلىمايدۇ.

مەنمۇ ئادەم، لېكىن بازىرى ئۆلگەن مالدەك قىممىتى يوق ئادەم، كىتابلاردا: بىزدە تەڭسىزلىك يوق دەپ يېزىلغىنى بىلەن سېكرىتار بىلەن بازغانچى، رەئىس بىلەن بىكارچى نەدە باراۋەركەن؟ ھەدىيە ئاتا- ئانىسىغا مېنىڭ ئۈچۈن ئەلچى قويۇۋىدى، ئۇنىڭ ئىشەنگەن دادىسى نېمە دېدى؟

«‹ئۇ شۇمتەك ماڭا كۈيئوغۇللۇققا ئەمەس، پەيلۇدا ئۆمۈر بويى ئەمگەك قىلىشقا لايىق. مەن ئۇنى يېقىندا قولغا ئالغۇزۇۋېتىمەن!› قىزى مېنى ياخشى كۆرگىنى ئۈچۈن مەن ئۇنىڭ

دۈشمىنى، ئۇنىڭ دۈشمىنى بولغىنىم ئۈچۈن مەن گۇناھكار پەيلۇغا لايىق، شۇمۇ باراۋەرلىكمۇ؟...» بىرى ئىشىكنى قاقتى، ئانىسى بىلەن پاراڭلاشتى. كەلگۈچى قۇربان تۆمۈرچى يەنى پەرھاتنىڭ ئۇستىسى ئىدى. پەرھات ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىدى.

- ئىنىمغا ئېيتتىم، لېكىن كېچىكىپ قاپتىمىز، - دېدى قۇربان تۆمۈرچى، - ئىنىم ناھىيە ھاكىمىغا ئېيتىپتۇ. ھاكىم قىزنىڭ دادىسىنى چاقىرتىپ سۆزلىشىپتۇ. لېكىن قىزنىڭ دادىسى قىزىم رازى بولمىسا نىكاھ قانداق قىلىپ نىكاھ قەغىزى بېرىلدى، دەپ چىچاڭشىپتۇ. ئەمدى پەرھات ھەقىقي ئوغۇل بولسا قىزنى ئېلىپ قاچسۇن، ھۆكۈمەت پەرھاتنى چوقۇم قوللايدۇ.

- ياق، ئۇستام، بۇ گەپنى بالا ئاڭلىمىسۇن، ئاڭلاپ قالسىلا چوقۇم قىزنى ئېلىپ قاچىدۇ. چوڭلارنى رەنجىتىپ قويىدۇ. چوڭلار رەنجىپ قالسا بىز قانداق كۈن ئالىمىز؟ -

- ئەستاغپۇرۇللا!....

ھۆكۈمەت قوللايدۇ! - دەپ ئويلىدى پەرھات ئۆگزىدىن سىرىلىپ چۈشۈۋېتىپ، - ئۆلىمەن، ئوغۇل بالا ئىكەنلىكىمنى كۆرسىتىپ قويۇپ ئۆلىمەن!

4

شۇنداقمۇ ئادەملەر بار: ئۇلارنىڭ ھەر كۈنى ئۈچ ۋاق قورسىقى تويىدۇ. لېكىن نام ئاتاققا كۆزى تويمايدۇ. ھەر كۈنى كېچىسى ئۇيقۇسى قانىدۇ-يۇ، لېكىن ئۆمۈر بويى ئارزۇسى قانمايدۇ. ئۇلاردىن بەزىلىرىگە، ھەتتا بىر ناھىيىنىڭ ھەممە ئادىمى خىزمەت قىلسىمۇ قانائەت قىلمايدۇ. ئۇلار گويا نام ئۈچۈن تۇغۇلغان، ئابروي ئۈچۈن ياشايدۇ... مۇنۇ قۇدىلار سېپى ئۆزىدىن شۇنداق. ئۇلارنىڭ پىكرىمۇ، ھاياتتىن ئالىدىغان لەززىتىمۇ، ھايات ھەققىدىكى قاراشلىرىمۇ ئوخشاش.

پۈتۈن مەھەللىنىڭ تېرىلغۇسىغا بېرىلگەن سۇ مەھەللە ئېرىقلىرىغا قىنالغان. مەھەللە خەلقى چېلەكلىرى بىلەن توپىلىق كوچىلار، مەيدانلارغا چىلىقلىتىپ سۇ

چاچتى. ئۇلار ھەتتا ناھىيىگىچە سۇ چاچماقچى. ئوغۇل تەرەپ يۈزلۈك بولغىنى ئۈچۈن سۇ چېچىش ماشىنىلىرىمۇ، رادىيو كانايلىرىمۇ ئىشقا چۈشكەن.

ئۇ ئۆز قۇدىسىنىڭ ناھىيىدە چوڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قىز تەرەپ چوڭ توينى ناھىيىدە بەرمەستىن، مۇشۇ يېزىدا- دادۇيىنىڭ ئورمانلىق بېغىدا بەرمەكچى بولغىنىغا خۇشال بولۇپ، شەھەردىن ئاچىقىدىغان مېھمانلار ئۈچۈن ئۈچ ماشىنا تەييارلىدى. پۈتۈن مەھەللىنىڭ ئەڭ يېڭى گىلەملىرى كەلتۈرۈلۈپ ئورمانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سەيناغا — ھەر قايسى مېھمانلارنى تۈرلىرى بويىچە ئولتۇرغۇزۇش ئۈچۈن بەش جايغا سورۇن راسلاندى.

مانا، مېۋە- چېۋە تۆكمە بولغان، مال سەمرىگەن، ھاۋا ئۈچۈق ۋە سالقىن بولغان مۇشۇ كۈندە ناغرا-سۇناي، ناخشا-كۈلكە، ماشىنا گۇدۇكلىرى، ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى، ئېشەكلەرنىڭ ھاڭراشلىرى، ئۇرۇق- تۇغقانلار ئېلىپ كەلگەن سوغىلىق قوينىڭ مەرەشلىرى بىلەن توي باشلاندى.

دوپپا كىيگەن، سەللە ئورىغانلار ئايرىم، شەپكە كىيگەنلەر ئايرىم، يىگىتلەر نېرىدا، قىزلار تېخىمۇ نېرىدا، ئاياللارمۇ ئايرىم جايلاشتۇرۇلغان باغدا ئىللىق شورپا پۇرىقى كېلىدۇ، بۆكەللەر پىچاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ يۈگۈرۈپ يۈرۈشىدۇ. پۈتۈن-پۈتۈن پىشۇرۇلغان قويلار ھەرقايسى داستىخانلارغا سۇنۇلماقتا. ئۇ يەردە ماھىر گۆش بۆلگۈچىلەر پالازلار ئۈستىگە دۈش پالتىلىرىنى قويۇۋېلىپ گۆش پارچىلىماقتا. يەنە بىرلىرى نان ئۈستىگە گۆشلەرنى بىر ئۈلۈش، بىر ئۈلۈشتىن قويۇپ مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتىگە لايىق قىلىپ چاققانلىق بىلەن سۇنماقتا. مانا بۇلار ئەركەك قۇدىلارنىڭ غورۇرى.

ئاياللار سورۇندا بىر- بىرىگە گەپ بەرمەي سۆزلىشىۋاتقان، ئاياللار قۇدىلارنىڭ تەزيىيەت ھەشقاللىلىرىغا ھەيران قېلىشماقتا، مانا بۇلار ئايال قۇدىلار ئۈچۈن تېڭى يوق ئابروي.

يىگىتلەر سورۇندا كاستيۇم- بۇرۇلكا كىيگەن، چىرايلىق يىگىتكە دوستلىرى بەلباغ

باغلاشماقتا. رەڭگارەڭ يىپەك بەلباغلار يىگىتنىڭ مۇرىلىرىگە، بويۇنلىرىغىمۇ يۆگەلگەن. مانا بۇ بەختلىك يىگىت، قىزلار سورۇندا. غەمكىن ھەدىيەنىڭ دەرتلىك بېشى رومالللار ئىچىگە چۈمكىلىپ قالغان، ئاتا- ئانىسى ئۈنتۈلغۇسىز خۇشاللىق بولغان بۈگۈن، قىز ئۈچۈن قورقۇنچلۇق، توي ئەمەس- ماتەم، ھازا.

غىزادىن كېيىن قالۇن- دولان راۋابىنىڭ ئاۋازى كانايدا جاراڭلىدى. ئالاھىدە تەييارلانغان ئورۇندا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشقان سازەندىلەر ئىچىدىكى قېرى مۇقامچى بار ئاۋازى بىلەن مۇقام ۋارقىرىدى:

ئاق تىكەن گۇر- گۇر كۆيەدۇر،

كۆك تىكەنگە چارە يوق.

مەيلى بار ئوتتا كۆيەدۇر،

مەيلى يوقنىڭ كارى يوق.

قالۇنچىنىڭ زەخمەك تۇتقان قولى يۈگۈردى، گۇششاپ تۇتقان قولى مۇڭ پەيدا قىلىپ تىترىدى. راۋاپچىنىڭ قولى ئوينىدى، داپچى داپنى ياڭراتتى. مەيداندا ئۇسۇل باشلىنىپ كەتتى: چېكىتمىدە قانچە كۆزلەر بېقىشتى، سەنەمگە چۈشكەنلەرنىڭ دوللىرى بىر- بىرگە رىتىملىق تېگىپ، ئاياقلاردىن خۇددى مارشقا دەسسىگەندەك تەكشى ئاۋاز چىقتى. سەنەقەسكە دەسسىگەنلەر خۇددى تۇرنىلاردەك قاتار- قاتار مېڭىشىپ تاغ تۇخۇلىرىدەك بازغاشتى، سېرىلىمغا چۈشكەنلەر شۇنچىلىك پىرقىراشتىكى، باياتىن بېرى ئۆز مەرتلىكىنى نامايەن قىلىپ قوللىرىنى كەينىگە تۇتۇپ تۇرۇشقان ئىككى ئەر قۇدىلارغا پۈتۈن خەلق ئۆلارنى چۆرىدەپ ئايلىنىۋاتقاندەك، پۈتۈن باغ پىرقىراۋاتقاندەك بىلىندى.

ـ بۇنداق مەرىكە، يۇرت يۇرت بولۇپ كۆرۈلۈپ باقمىغان،ـ دېدى ياچېيكا سېكرېتارى خۇددى ھازىرلا ئۈچۈپ كېتىدىغاندەك پۈتىنىڭ ئۇچى بىلەن كۆتىرىلىپ،ـ ئەمدى يۇرت سىزنى كۆتىرىدۇ!

ـ گەپ تاپىدىغانلارمۇ چىقىدۇ، ـ دېدى باشلىق كۈلۈپ قويۇپ، ـ ھاكىم نېمىشقا كەلمىدى.

ـ چىدىمىدى. بىر توي بىلەن بۇنچە خەقنى قارىتىۋالغىنىڭىزغا چىدىمىدى!

شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېنىغا سورۇن باشقۇرغۇچى كېلىپ:

ـ ئاتلىقلار ئوغلاق تاشلانسا، دېيىشىۋاتىدۇ، ـ دېدى.

ـ ئوغلاق باشلانسۇن! ـ دېدى باشلىق بىر قولىنى كۆتىرىپ، ئۇ ھازىر قىزىنىڭ توينى قىلغۇچى ئاتا ئەمەس، بەلكى نەچچە مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا باشچىلىق قىلىپ ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئالدىدا تۇرغان گېنىرالدەك مەغرۇر، تەمكىن ئىدى.

مەھەللىنىڭ چېتىدىكى كەڭرى، تېرىقسىز سەينانىڭ ئىككى چېتىگە تۇغ قادالغان، ئۈچ مېتىر كېلىدىغان تۇغ ئۇستىگە ھارۋا چاقى بېكىتىلگەن. ئىككىگە بۆلۈنگەن ئوغلاقچىلار ئاتلىرىنى ئويناقلىتىپ مەيداندا يۈرۈشەتتى. تۇغلار ئەتراپىغا ئادەملەر توپلانغان، تاماشىچىلار ئەمدى باغدىن سەيناغا قاراپ ئاقماقتا ئىدى.

ئوغلاق باشلاندى. تەرلىگەن ئاتلار، خۇدىنى يوقاتقان ئوغلاقچىلار چاڭ ۋە قىقاس ـ چوقان ئىچىدە، مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدا غۇژمەكلەشكەن. مانا ئالا ئاتلىق ئادەم ئوغلاقنى تېقىمىغا بېسىپ يۇلۇپ چىقتى. ئۇنىڭ ئېتىنى بىرى يېتىلىگەن، بىر نەچچىسى قامچىلايتتى. يەرگە سۆرۈلۈپ كېتىۋاتقان كۈل رەڭ ئوغلاقتا ئېڭىشكۈچىلەرمۇ كۆپ، لېكىن ئالا ئاتلىق بىرىنچى بولۇپ ئوغلاقنى كۈن چىقىش تەرەپتىكى تۇغ ئۇستىگە تاشلىدى. ئوغلاق چاقتا چىقتى. ساھىبخان ئوغلاقچىغا شىپىڭ دۇخاۋىدىن بەلۋاغ باغلىدى.

ـ قۇربان ئاكا، يەنە تاشلا! ـ ھاياجانلانغان مۇئاۋىن ساقچى باشلىغى تىراكتۇر ئۇستىدە ئۆرە تۇرۇپ ۋارقىرىدى. ئاز ـ تولا ئىچىپ قىزىۋالغان تۆمۈرچى ئاستىدىكى ئالا ئېتىنى دىۋىتىپ كېتىۋېتىپ قولىنى كۆتۈرۈپ كۈلۈپ قويدى.

قۇربان تۆمۈرچىگە كەينى ـ كەينىدىن تۆت قېتىم بەلباغ باغلانغاندا مەيداندا چاۋاك، قىقاس كۆتۈرۈلدى، قۇربان تۆمۈرچى بەشىنچى قېتىم يەنە تاشلىدى ـ دە، بەلباغنى ئەكىلىپ ئىنىسىنىڭ بېلىگە باغلىدى ۋە پىچىرلاپ تۇرۇپ:

ـ بالىلارغا كۆز ـ قۇلاق بولغىن! ـ دېدى. شۇ چاغدا، بىرى ساھىبخاننىڭ يېنىغا ئالدىراپ كەلدى. ساھىبخان ئۆچۈپ ـ تاتىرىپ ناھىيىلىك ساقچىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىنى ئىزلىدى ۋە مۇئاۋىن ساقچى باشلىقىنى تېپىپ:

ـ قانۇنسىز ئوغرىلارنى تۇتۇپ بېرىڭلار! قىزىمنى ئوغرىلاپ قېچىپتۇ! ـ دېدى تىترەپ تۇرۇپ.

پىكاپلار، موتسىكىلىتلار، ئاتلىقلار تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىشتى، ئوغلاق توختىدى، ساھىبخان غەزەپ بىلەن:

ـ قارا كۆك كاستيۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەنلەر بولسا تۇتىۋېرىڭلار! ـ دەپ بۇيرۇق بەردى.

5

قارا كۆك كاستيۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەنلەر ۋېلىسىپىت، موتسىكىلىت بىلەن تەرەپ ـ تەرەپكە پېتىراپ كېتىشكەن. تويى بولغان قىز قايسى تەرەپكە قاچتى، ئوغرىچۇ؟ پەرق قىلغىلى بولمايتتى. ئۇلارنىڭ بىرلىرى شەھەر يولىدا، يەنە بىرلىرى باغلار، ئېتىزلار ۋە كىشىلەرنىڭ ئۆيلىرىدە تۇتۇلدى. لېكىن ھەدىيە بىلەن پەرھات يوق ئىدى. تۇتۇلغانلارنى نە سولىغىلى، نە سوراق قىلغىلى بولمىدى، چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەممىسىلا گۇناھسىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە يۈزلۈك ئائىلىنىڭ بالىلىرى ئىدى، ئۇلارنى قويۇپ بېرىشكە توغرا كەلدى.

قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆزىنى يوقاتقان باشلىق، مۇئاۋىن ساقچى باشلىقىغا ۋارقىرىدى:

ـ لۈكچەكلەر گورۇھى بىرلىشىپ قىزىمنى ئېلىپ قاچتى، قانۇننى بۇزدى، ھەممە گەپ ئېنىقلاندى. ئۇلار قىزنى ئېلىپ قېچىشنىڭ پىلانىنى بىر كۈن بۇرۇن تۈزۈپ بولۇشقان. قىزنى موتسىكىلىت بىلەن قاچۇرىۋېتىپ، كۆك كىيىملىكلەر بىزنى ئازدۇرۇش

ئۇچۇن مۇشۇ يەردە يۈرۈشكەن. بۇ ئاشكارا بۇزۇقچىلىق. ئۇلارنى جازالىمىساڭلار ئۈستۈڭلاردىن ئەرز قىلىمەن!

مۇئاۋىن ساقچى باشلىقى ئۇنىڭغا يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى:

ـ بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئۇلارنىڭ بىخەتەرلىكىگە كېپىللىك قىلىش،ـ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا،ـ مەن بارلىق ئىزىلگۈچىلەرگە ئۇلارنى ئۇرماسلىق، باغلىماسلىق توغرىسىدا يوليورۇق بەرگەن.

ـ جىنايەتچىلەرنى قوغدىماقچىمۇ؟

ـ شۇنداق، بۇ ياشلارنى قوغداش بىزنىڭ بۇرچىمىز.

ـ بۇ قانداق گەپ؟

ناھىيىلىك پارتكومنىڭ بىرىنچى سېكرىتارى تېلېفوندا ماڭا شۇنداق يوليورۇق بەرگەن.

باشلىق تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ لەۋلىرى مىدىرلىدى-يۇ، ئاۋازى چىقمىدى، ئۇ كۆڭۈلسىز بىر ئىشنىڭ ئەمدى باشلانغانلىقىنى چۈشەندى.

* * *

... ئوخشاش كىيىنگەن بىر جۈپ قىز-يىگىت موتسىكىلىتىنى دەرەخلەر ئارىسىغا تىقىپ قويدى ـ دە، بىر-بىرىنىڭ قولىنى تۇتۇشۇپ قويۇق، پاكار جىگدىلەر ئارىسىغا قاراپ ئىچكىرىلەپ مېڭىۋەردى. مېھرىبان ئورمانلار ئۇلارغا قۇچاق ئاچتى. كۆيۈمچان تەبىئەت ئۇلارنى يوشۇردى. ئۇلار خۇددى ئوۋ ئىتىدىن قاچقان توشقاندەك ئەسەبىيلىشىپ جان ئاچچىقىدا يۈزلىرىنىڭ تىلىنغانلىقى، كىيملىرىنىڭ يىرتىلغانلىقى، ھەتتا قىز ئۆزىنىڭ بىر پاي ئىگىز پاشنىلىق تۇپلىيىنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي قېچىپ، قويۇق چاتقاللار ئارىسىغا كەلگەندىلا بىر- بىرىنى مەھكەم قۇچاقلىشىپ، ئېسىنى يوقاتقان، چارچاپ ھاسىرىغان ھالدا يۇمشاق قۇم ئۈستىگە ئولتۇرۇشتى. قىز قولىغا كىچىككىنە

بولاقنى ئېلىپ يىگىتكە قارىدى:

ـ ئورمانلىق قوْتقوْزالمىسا، موْشوْ بىر بولاق سىزنى قوْتقوْزىدوْ!

ـ ئۆلسەك بىللە ئۆلىمىز!...

شوْ چاغدا ئەتراپتا ئاتلار كىشنىدى، ئادەملەر ۋارقىراشتى. ئوْلار قورشاۋدا قالغان ئىدى.

ئوْلارنىڭ يېنىغا بىرىنچى بولوْپ قوْربان توْموْرچى يېتىپ كەلدى. پەرھات باشقا بىرى كەلگەن بولسا قاتتىق قارشىلاشقان بولار ئىدى، لېكىن قوْربان توْموْرچىنىڭ ئامبوْردەك قوللىرى بىلىگىدىن موْجوْپ توْتقاندىموْ ئوْندىمەي جىملا توْردى. قىز توْموْرچىنىڭ بىلەكلىرىگە ئېسىلىپ ناله قىلدى:

ـ ئوْنىڭدا گوْناھ يوق، ھەممىنى قىلغان مەن!

ئوْلار ھەش ـ پەش دېگوْچە ماشىنىغا تاشلاندى. مانا ماشىنا توپا توزوْتوْپ ناھىيىگە قاراپ ئىتتىك ماڭماقتا. قىز بىلەن يىگىت ماشىنىدا ياندىشىپ ئۆرە توْرماقتا. ئوْلارنىڭ يېنىدا ئادەملەر كۆپ، كابىنىكىدا يىگىتنىڭ ئانىسى، موْئاۋىن ساقچى باشلىغىموْ بار ئىدى. بوْلار يىگىت بىلەن قىزنىڭ ھىمايىچىلىرى، لېكىن يىگىت بىلەن قىز ھېچكىمدىن شەپقەت كوْتمەيتتى. ماشىنا تار كۆۋرۈكتىن ئاستا ئۆتكەندە يىگىت بىلەن قىز ماشىنىدىن ئۆزىنى ئاتتى ۋە ئادەملەر ماشىنىدىن چوْشكىچە كۆزدىن غايىب بولوْشتى.

ئوْلار بوْ قېتىم دەريا بويىغا قېچىپ كېلىشتى. ئىككىسى ئاخىرقى قېتىم بىر ـ بىرى بىلەن قوْچاقلىشىپ خوشلاشتى ـ دە، قوللىرىدىكى دورىنى ئېغىزلىرىغا سېلىشتى.....

ئوْلارنى قويۇق جىگدىلەر ئىچىدىن توپىغا مىلەنگەن، ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ ھالدا تېپىشتى، ئوْلار بىھوْش ئىدى. ماشىنا دوختوْرخانىغا قاراپ تېز يوْروْپ كەتتى...

ـ جېنىم باللىرىم، نېمىشقا ئەقىلسىزلىك قىلغانسىلەر، سىلەرنى ھۆكوْمەت يامان دېمىگەندىكىن، نېمىشقىموْ دورا ئىچكەنسىلەر، پەرھات بالام، جېنىم بالام، تويۇڭنى ھۆكوْمەت ئۆزى قىلىدىغان بولدى. كۆزۈڭنى ئاچقىنا!

دەسلەپ ھەدىيە ئېسىگە كەلدى، ئۇنىڭ قولىقىغا ئانىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، لېكىن ئۇ ئىلغا قىلالمىدى، بۇ ئاۋاز ئانىنىڭ ئەمەس، خۇددى ھېلىقى پاكار جىگدىلەر سۆزلىمەكتە. ئۇلارنى تېپىشتۇرغان. قەلبىلىرىنى بىر-بىرىگە يېپىشتۇرغان، ئۇلارنىڭ ھەممە خۇشاللىق ۋە كۆز ياشلىرىنى كۆرۈپ تۇرغان پاكار، پۇراقلىق جىگدىلەر پىچىرلىماقتا:

- ئۆلمەڭلەر، ھايات ۋە ياشلىق خۇددى بىزدەك پۇراقلىق!...

1984 - يىل 28 - ئىيۇن، مەكىت.